

ЗМІСТОВА КОМПОЗИЦІЯ АНАЛІТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

У статті окреслено змістову композицію аналітичного документа, дано характеристику кожному елементу. Розглянуто лексичну стратифікацію, семантичні стрижні, а також вимоги до оформлення.

***Ключові слова:** аналітичний документ, змістова композиція, елементи тексту, лексичний розподіл змісту.*

EVOLUTION OF SYSTEMS OF ELECTRONIC DOCUMENT CIRCULATION OF AN ENTERPRISE

The paper describes the analytical document semantic composition. The each element of the document is characterized. The lexical stratification, semantic cores, as well as the setting requirements are considered.

***Keywords:** analytical document, semantic composition of the text, text elements, lexical distribution of the content.*

У сучасному світі збільшується потік інформації, обробка та аналіз якої потребують дедалі більше часу, людських ресурсів та згорнутої, узагальненої документації. Саме аналітичні документи містять інформацію, отриману в результаті всебічного, глибокого та критичного аналізу первинних документів, аргументовану оцінку стану і тенденцій розвитку проблеми, що розглядається. Аналітичний документ є потужним інструментом для вироблення рішення в управлінні, економіці, політиці чи в інших сферах суспільного життя. Однак, у вітчизняній науці не існує ґрунтовних і системних досліджень аналітичних документів як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

У розвиток вивчення інформаційних документів, у т. ч. аналітичних, зробили внесок такі науковці, як: Н. М. Кушнарєнко, А.А. Соляник, Ю.Н. Столяров, Г.М. Швецова-Водка [3], а також зарубіжні – Д.Л. Веймер, М. Грегорі, Пол Леслі, Пол Браун [10] та ін.

Як свідчить аналіз останніх публікацій, проблемам аналітики приділяється значна увага з боку дослідників, які розглядають важливі аспекти аналізу, аналітичної діяльності, такі, як: А.О. Дегтяр [1], В.А. Ребкало [6], С.О. Телешун [8], Г.В. Сілкова [7].

На етапі створення і на етапі використання документа одним із найважливіших, стрижневих аспектів стає аспект лінгвістичний. Необхідно лаконічно, логічно викладати матеріал, вживати правильно ділову мову, виділяти і підкреслювати головне, переконувати, передавати в аналітичному документі думки керівника, підказати йому кращі альтернативні варіанти виходу з проблеми – все це повинно стати найголовнішим у роботі аналітика. Саме лінгвістика тексту і можливості комп'ютерних технологій дають можливість продукувати різні моделі документів, складати їх для ефективності управлінської діяльності. Вивченням змістової композиції тексту займалися Г.Г. Поберезька, І.М. Волинець, С.Я. Єрмоленко, О.О. Селіванова [5] та інші мовознавці.

Метою статті є аналіз змістової композиції аналітичного документа та детальна характеристика композиційних частин.

На основі сформульованої мети та проблематики дослідження нами визначені такі завдання, як: вказати на важливість аналітичних документів у процесі прийняття певного

рішення; проаналізувати змістову композицію аналітичних документів; охарактеризувати найтипівші елементи тексту аналітичного документа, а також наголосити на тому, що дані документи готуються за короткий термін та потребують наявності точної інформації, підтвердженої фактичним матеріалом.

Змістова композиція включає змістову структуру, що передбачає виділення в тексті основних композиційних частин, засоби розміщення змісту тексту – семантичні стрижні та лексичну стратифікацію тексту. Оскільки аналітичний документ є найдосконалішим видом вторинних документів, містить узагальнену інформацію, отриману в результаті всебічного, глибокого та критичного аналізу первинних документів, аргументовану оцінку стану і тенденцій розвитку проблеми, що розвивається, то і його структура є складною, і кожному елементу тексту властиве інформаційне навантаження [3].

Метою аналітичного документа є надання вичерпної й переконливої аргументації для обґрунтування рекомендацій, представлених у документі, а отже, він слугує основою для вироблення та ухвалення рішень або є заклик до дій. Аналітик повинен при підготовці аналітичного документа знати потреби споживачів. Тому при перегляді інформації він повинен аналізувати питання щодо отримання результату. Особа, для якої складений даний документ, отримає можливість використати цю інформацію для прийняття правильного рішення, отримати сформульовані висновки та застереження по відношенню до певних кроків. Аналітичні документи корисні тоді, коли вони показують проблематику, не лише з однієї точки зору, а певну концептуальну думку, обґрунтовану спеціалістами.

У процесі текстуального аналізу численних прикладів описів структури аналітичного документа автори Еойн Янг та Ліза Куїнн визначили як типові складові аналітичного документа такі структурні елементи: назва, зміст, анотація, вступ, опис проблеми, варіанти проблеми, висновки та рекомендації, додатки, бібліографія, примітки [9]. Слід зауважити, як зазначає Н.М. Кушнарєнко, що аналітичні документи можуть мати різну структуру, і розташування елементів тексту може бути довільним, але змістова композиція тексту даних документів передбачає його поділ на такі основні композиційні частини: назва, вступ, основна частина – доказ чи виклад, закінчення [3].

Якщо розглядати заголовок як аспект лінгвістичної проблеми, то особливу увагу заслуговують питання значеннєвої репрезентації та здатність назви забезпечити адекватне уявлення про зміст і комунікативну інтенцію повідомлення.

Як зазначає Л.О. Коробова, заголовок забезпечує адекватне уявлення про зміст і комунікативну інтенцію повідомлення, при цьому домінуючу позицію займає авторська інтенція, в яку, крім цілеспрямованого відбору репрезентованих фактів, входить емоційно-експресивна оцінка того, що відбувається, і модальна характеристика того, що діється з позиції самого автора, актуалізує аналітичну оцінку ситуації [2].

Оформляється заголовок аналітичних документів за допомогою іменників, віддієслівних іменників у поєднанні з іншими частинами мови – прикметниками, прислівниками, числівниками. Речення, як правило, прості або ускладнені уточненням, яке розділяється двокрапкою. Перші слова назви можуть вказувати на проблему, яка розглядається у тексті (наприклад, *АНАЛІЗ СТАНУ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ*), або розділяють двокрапкою назву на дві частини, що дозволяє подати потенційно більше інформації (наприклад, *РЕФОРМИ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ*). Іноді для підсилення смислових елементів тексту, автор може побудувати його на основі явища багатозначності слова, (наприклад, «*ЦІНА ЖИТТЯ НА ЕСКАЛАТОРНИЙ СТРІЧЦІ*» у прямому значенні співвідноситься із темою матеріалу: *статистика падінь та травмувань на ескалаторах. Але після того, як автор аналізує штучно створену проблему з метою збереження електроенергії, тим самим наражаючи на небезпеку пасажирів, виникає другий, метафоричний зміст заголовка, що співвідноситься з ідеєю тексту*). Як правило, всі слова заголовка пишуться з великої літери.

Існують різні класифікації заголовків, але з погляду інформативності можна виділити

такі типи заголовків:

- ті, що повно інформують про елементи тексту, зрозумілі до прочитання документа (повноінформовані заголовки);
- заголовки – знаки смислового елемента, що лише сигналізують про нього (пунктирні заголовки);
- заголовки, що інформують про те значення, яке вербально не виражене в тексті, але введено у підтекст;
- заголовки, що стають зрозумілими тільки після прочитання тексту і сприймаються ретроспективно [2].

Слід зауважити, що формулювання назви аналітичного документа є дуже суб'єктивною справою, що відбиває індивідуальний стиль автора й мету аналітичного дослідження, немає простих правил, завдяки яким можна знаходити влучні назви, однак, враховуючи важливу роль назви для аналітичного документа, наведені приклади та вимоги можуть допомогти формулювати заголовки цікаво та ефективно.

Як зазначають Еойн Янг та Ліза Куїн, вступ встановлює і визначає головний зміст основного тексту аналітичного документа. У вступній частині викладають підстави для створення документа, а також визначають його мету. Наприклад: *(На виконання наказу Міністерства освіти і науки України від 11.09.2007 р. за № 801 «Про проведення моніторингу стану впровадження профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах» й відповідного наказу Головного управління освіти і науки Київської обласної державної адміністрації в Київській обл. у жовтні-листопаді 2007 р. проведено моніторингове дослідження стану впровадження профільного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах. Отже, мета дослідження полягає у вивченні стану профілізації ЗНЗ різного типу і форм власності на основі аналізу думки різних груп респондентів.)* Для досягнення розуміння, призначення аналітичного документа, вступ повинен складатися із низки компонентів, а саме:

- контекст проблеми;
- визначення проблеми;
- виклад мети (ідеї) дослідження;
- структура дослідження.

За допомогою контексту проблеми автор аналітичного документа вводить читача в тему дослідження та дає загальний план у стислій формі, пам'ятаючи, що в центрі уваги має бути не контекст взагалі (наприклад, *профільна освіта конкретної школи*), а контекст проблеми, (наприклад, *реалізація профільної освіти*).

Слід зазначити, що такий компонент як визначення проблеми повинен переконати в тому, що питання, яке розглядається, є дійсно проблемним і потребує вирішення (наприклад, *Ключова проблема, яка потребує комплексного моніторингу на державному та регіональному рівнях, полягає у виявленні об'єктивних даних про реалізацію профільних навчальних програм, спеціальних курсів профільного і допрофільного змісту, а також зовнішні умови практичного впровадження ідеї, її нормативно-правове, матеріально-технічне, науково- та навчально-методичне забезпечення*).

Якщо аналітик не може сформулювати мету (ідею) документа одним реченням, це означає, що не буде здійснено ефективного аналізу інформації. В документі повинна бути одна головна ідея, якщо є дві, у такому разі потрібно створити два інформаційно-аналітичних документи. Формулюючи головну мету, необхідно сформулювати її звичайним реченням, яке містить висновки і відповідь на запитання :

- що? (відхилення від норми, яке дозволяє аналізувати і сформулювати інформаційно-аналітичний документ);
- що з цього? (політична, економічна чи управлінська тощо важливість події) ;
- чому? (мотивація, причини, сили, що стоять за подіями).

Основне (початкове) речення містить відповідь на запитання *що?* і *що з цього?* А на запитання *чому?* відповідь дається пізніше. Якщо не дотримуватися таких правил, то

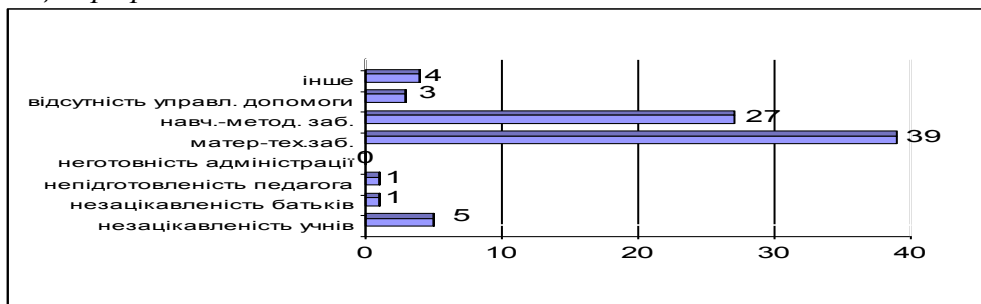
неможливо підготувати інформаційно-аналітичний документ, оскільки не буде змоги побудувати логічну його структуру, підкріпити фактами чи відкинути зайве.

Для управлінської сфери, і не тільки, важливим є не стільки своєчасне ознайомлення з первинною інформацією, скільки випереджувальне виявлення проблемних ситуацій і прогноз розвитку подій. Саме необхідність передбачення, виявлення та прогноз тенденцій розвитку ситуації обумовлює застосування різних аналітичних методик опрацювання інформації. З'ясування можливих шляхів розвитку ситуації потребує не тільки узагальнення виявленої інформації, а також її оцінки, тож наявність в інформаційно-аналітичних дослідженнях «нового знання» робить їх надійним підґрунтям для прийняття управлінських рішень [8, 73]. Від розуміння цього автор аналітичного документа обирає методи дослідження та стисло окреслює рамки аналізу (наприклад, *Метод вибіркового опитування різних груп респондентів реалізувався засобами анонімного анкетування керівників ЗНЗ I-III рівнів акредитації, учнів 11-х класів, батьків учнів 11-х класів. Анкету складено із запитань про кількісно-якісні показники впровадження профільного навчання в закладі освіти Важливим її аспектом є відкрите завдання – «висловити свої пропозиції та побажання щодо вдосконалення профільного навчання». Окрім того, моніторинг передбачав аналіз статистичних даних звітності...).*

Для кращого сприйняття проблеми та уявлення про те, як організований аналітичний документ, у завершальній частині вступу зазначають дуже часто питання, які будуть розглянуті у документі, іноді їх нумерують.

В описі проблеми зазначено передісторію виникнення проблемної ситуації, поточний стан. Кожне висловлювання має бути підкріплене фактами, які подаються текстово чи у формі кількісних даних у формі таблиць чи діаграм для полегшеного сприйняття, наприклад:

Запитання: «З якими проблемами Вам, як керівнику, доводиться стикатися в організації профільного навчання в ЗНЗ?»

Опис проблеми повинен містити аргументацію з кількох первинних джерел, демонструючи глибину розуміння суті проведеного дослідження.

Слід зауважити, що найважливішим елементом аналітичного документа, який синтезує основні результати дослідження, визначає альтернативні розв'язки проблемної ситуації, є висновки та рекомендації. Рекомендації, як правило, передають простими, короткими реченнями для більшої чіткості й переконливості.

Наприклад, *Рекомендації:*

- більше часу в програмі навчання відводити на спецкурси профільного змісту;
- звернути увагу на наявність і якість навчально-методичної літератури, матеріально-технічне забезпечення предметних кабінетів....

Подаючи рекомендації, дуже часто буває замало перерахувати їх, а виникає необхідність у представленні, щонайменше, трьох альтернативних шляхів виходу з проблемної ситуації із врахуванням переваг та недоліків. Речення у цьому випадку короткі, безособові чи причинно-наслідкові, які підтверджують чи спростовують правильність оцінювання результатів. Важливим компонентом у такій аргументації стає абзац, який виконує функцію не тільки поділу тексту, але й виділення аргументу, певної позиції чи логічного фрагменту.

Наприклад, *Альтернатива № 1. Обмежитися імплементацією Державної програми інформування громадськості з питань європейської інтеграції України на 2004-2007 рр.*

Переваги альтернативи:

- не потребує бюджетних коштів;
- не потребує розробки додаткових Програм.

Недоліки:

– припинення будь-якої діяльності органів державної влади щодо інформування громадськості з питань європейської інтеграції, що стане опосередкованою демонстрацією зміни зовнішньополітичного курсу держави;

– відсутність прогресу в об'єктивному представленні переваг європейської інтеграції всередині держави може завдати шкоди міжнародному авторитету та іміджу країни, а також унеможливити розробку та реалізацію єдиної державної інформаційної політики з питань європейської інтеграції.

Крім структурних елементів тексту, до змістової композиції тексту аналітичного документа відноситься лексичний розподіл змісту, який називається лексичною стратифікацією, що знаходить свій вияв у тематичних групах лексики, що об'єднуються у тематичні ланцюжки, які забезпечують тематичну цілісність [2]. Тематичний ланцюжок може складатися: з термінологічної лексики, номенклатурних назв, віддієслівні іменники, коротких прикметників із значенням модальності. (Наприклад, *статистичні дані, довідка, фіксація, кількісно-якісні дані, система, прогноз, наказ, респонденти; здійснити діагностику – діагностувати, упроваджувати результати – упровадження; вчитель повинен виконувати такі обов'язки*).

До розподілу змісту належать питання виділення у тексті семантичних стрижнів, тобто наявність інформаційних лексем, що становить семантичний каркас тексту аналітичного документа, насамперед усталених фраз, які є виявом уніфікації мовних засобів організації тексту.

Наприклад, *гостра критика, альтернативні варіанти рішень, ризики, забезпечення, підтвердження фактів...*

Зазначимо, що аналітичні документи належать до категорії документів із низьким рівнем стандартизації, тому виклад думки в тексті має бути чітким, лаконічним, логічно згрупованим. Послідовність викладу, співмірність частин, добір фактів, точність аргументів, кількісні показники з вказівкою на вихідні джерела дасть можливість глибше розкрити тему документа.

Отже, аналітичні документи готуються в максимально стислій формі, для обговорення та прийняття певного управлінського рішення в політиці, економіці, управлінні чи іншій сфері суспільно-політичного життя, які мають обмежений час, тому аналітик повинен скласти текст документа із дотриманням правил змістової композиції тексту: використанням зрозумілих, відомих і простих виразів, уникати зайвого, використовувати короткі речення, дотримуватись чіткої структури та правильного оформлення всіх елементів тексту. Це робить документ цілеспрямованим, лаконічним і переконливим. Аналітик повинен формулювати речення так, щоб демонструвати позицію суб'єкта по відношенню до об'єкта, а не лише інформувати про те, що сталося з об'єктом; потрібно показати, хто виконує дію (важливу для особи, яка приймає рішення). При перегляді інформації аналізується питання щодо отримання результату. Особа, яка приймає рішення, звертатиме увагу на висновки та застереження по відношенню до певних кроків.

Таким чином інформаційний аналітик, готуючи аналітичний документ, повинен спиратися на чіткі теоретичні засади лінгвістики, щоб інформація була дієвою та ефективною.

Використана література

1. Дегтяр А.О. Державно-управлінські рішення: інформаційно-аналітичне забезпечення / А.О. Дегтяр. – Харків : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2004. – 224 с.
2. Коробова Л.А. Заглавие как компонент текста: на материале газетной публицистики ГДР : автореф. ... канд. филол. наук 10.02.04 / Л.А. Коробова. – М. – 1983. – 23 с.
3. Кушнарченко Н.М. Наукова обробка документів : підручник / Н.М. Кушнарченко, В.К. Удалова – К. : Вікар, 2003. – 328 с.

4. Майборода Л. Типологія заголовків за їх інформативною функцією / Л. Майборода // Збірник наукових праць. Літературні студії. – Черкаси, Брама-Україна, 2006. – С. 185-193.
5. Поберезька Г.Г. Лінгвістичні основи документознавства та інформаційної діяльності : навч. посіб. / Г.Г. Поберезька, І.М. Волинець, за ред. І.П. Ющука. – К. : Знання, 2008. – 351 с.
6. Ребкало В.А. Політична аналітика та прогнозування : навч. посіб. / В.А. Ребкало, О.Л. Валевський, Ю.Г. Кальниш. – К. : Вид-во УАДУ, 2002. – 60 с.
7. Сілкова Г.В. Інформаційно-аналітична діяльність як напрям інформаційної діяльності / Г.В. Сілкова // Вісник Кн. палати. – 1999. – № 3. – С.15-16.
8. Телешун С.О. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації / С.О. Телешун, А.С. Баронін. – К. : Вид. Паливода А.В., 2001. – 112 с.
9. Шульгіна В.І. Прикладна лінгвістика як навчальна та наукова спеціальність / В.І. Шульгіна // Лінгвістика і літературознавство. Актуальні проблеми слов'янської філології : міжвузівський збірник наукових статей. – Вип. XII. – Ніжин : Аспект-Поліграф, 2007. – С. 6-11.
10. Янг Е. Як написати дієвий аналітичний документ у галузі державної політики : практичний посібник для радників з державної політики у Центральній і Східній Європі / Е. Янг, Л. Куїнн ; пер. з англ. С. Соколик ; наук. ред. пер. О. Кілієвич. – К. : К.І.С., 2003 – 120 с.